

VERSLAG VAN DE BUITENGEWONE VERGADERING VAN DE ZENDELINGEN VAN HALMAHERA GEHOUDEN TE GAMSOENGI VAN DE 22 tot 28 Oktober 1902

Aanwezig zijn de brs. Hueting, van der Roest en Fortgens. Van de broeders Schut en Voorham is geen bericht ontvangen. Verondersteld wordt dat br. Voorham niet heeft kunnen komen, daar de laatste berichten spraken van ongesteldheid, terwijl br. Schut door de moeilijke reis verhinderd werd tegenwoordig te zijn. De Voorzitter br. Hueting opent de vergadering met gebed. De Agenda wordt vastgesteld.

Lezing Notulen

De notulen der laatste vergadering opgesteld werd voorgelezen. Deze notulen waren opgesteld door br. Voorham. De aanvulling op deze notulen, opgemaakt door br. Hueting worden eveneens gelezen en goedgekeurd. Het geheel wordt aan het Hoofdbestuur gezonden.

BRIEF VAN HET HOOFDBESTUUR

Voorgelezen wordt een antwoord van het Hoofdbestuur gedateerd mei 1902 als antwoord op de conferentie van 1901. Naar aanleiding hiervan meent de Conferentie de vrijheid te mogen nemen om met bescheidenheid op te merken dat zij de antwoorden van het Hoofdbestuur op de gehouden besprekingen der conferentie meer wenste omschreven te zien, opdat de conferentie ontvangen het resultaat van de besprekingen des Hoofdbestuur op de verslagen van de conferentie der zendingen, en niet een extract uit de notulen dienaangaande. In de voorgelezen brief wordt o.a. gezwegen over het voorstel der conferentie tot het oprichten van een ambachtschool. Gaarne ziet de conferentie hierop een antwoord van het Hoofdbestuur tegemoet. Over "gemeente tuinen" merkt het Hoofdbestuur op dat er "niet veel aangelegen (verloren) zou zijn als de gemeentegronden later b.v. door de Sultan zouden worden betwist". De conferentie is van mening dat, terwijl de materiele schade in een dergelijk geval ook niet gering zal zijn, de zedelijke schade aan de Zendingsarbeid daardoor toegebracht van het grootste gewicht is, getuigt het voorgevallene op Sangihe.

Intussen heeft de conferentie meer licht in deze zaak gekregen door mededelingen van de Resident van Ternate.

Nadere bijzonderheden komen ter sprake bij het punt: "gemeentetuinen". Het Hoofdbestuur haalt een geval aan van br. Storm op Boeroe, kan hier geen navolging vinden, wil het aanleggen van gemeentetuinen werkelijk een steun worden voor de gemeenten op Halmahera daar de landsadat, noch enig contract gesloten in tegenwoordigheid der hoofden enige waarborg voor onbetwistbaar bezit oplevert.

Naar aanleiding van de wens van het Hoofdbestuur betreffende het voortzetten van de aarowteelt, deelde de voorzitter mede dat hij met de christenen van Duma in onderhandeling is getreden en hun voorgesteld heeft de vroegere arrowroot aanplantingen onder wijlen br. van Dijken, thans zelfstandig voort te zetten met de belofte de oogst van hen te zullen kopen voor de U.Z.V. Voorlopig dus zal met deze proefneming worden begonnen.

NIEUWE LEESBOEKJES; VOORSTELLEN VAN DE INSPECTEUR VAN HET INLANDS ONDERWIJS

De broeders, reeds lang overtuigd, dat er verandering moest komen in de leerstof op scholen, zijn daarin tot meerdere klaarheid gekomen door het bezoek van de Inspecteur van het Inlands Onderwijs, die al de gesubsidieerde scholen van Halmahera onlangs onderzocht heeft en verschillende voorstellen en wijzigingen gegeven heeft ten opzichte van het onderwijs. Om deze scholen op de hoogte van de tijd te houden, moeten er noodzakelijk nieuwe leerboekjes

komen, waarvan de proefexemplaren reeds ontvangen worden door de bbrs. Spellen, lezen, rekenen enz. moeten gegrond zijn op aanschouwelijk onderwijs en de kinderen moeten door het gegeven onderwijs gebracht worden tot zelfstandig denken. Een groot bezwaar echter van de nieuwe leerboekjes is de taal en de methode. Zij zijn geschreven met het thans door het Gouvernement officieel ingevoerde Maleis, dat in de vorming en spelling tamelijk verschilt van het tot op heden in de scholen gebruikte. De nieuwe methode zullen de brs zich hebben eigen te maken en naar vermogen aan de Inlandse helpers hebben in te prenten. Besloten wordt te bestellen: de vier spelboekjes "Empat Sarengkali" de twee leesboekjes "Serhas Neka" de handleiding voor de nieuwe spelling en leesmethode "Pedoman Goeroe" en de officiële woordenlijst "Logat Melajoe". Het sprak vanzelf dat de Inspecteur bij het onderzoek der scholen niet dezelfde maatstaf heeft kunnen aanleggen als voor de Gouvernementsscholen op de hoofdplaatsen in Indië, daar het personeel, waarmede wij tot op heden moeten werken een gebrekkige hulp is en wij zelve geen voldoende opleiding hebben in die richting om onze scholen aan de tegenwoordige eisen te doen beantwoorden.

De Inspecteur was van oordeel dat een opleidingsschool van onze inlandse bevolking, de enige uitweg is tot verbetering. Zijn Edelgestrengte werd medegedeeld dat de conferentie met het Hoofdbestuur reeds lang gecorrespondeerd heeft, doch dat naar alle waarschijnlijkheid daarvan voorlopig niets van kan komen, reden om met des temeer aandrang het Hoofdbestuur hierover te verzoeken en een hoofd voor deze opleiding te zoeken, niet een jong onderwijzer maar een ervaren vakman, liefst iemand die niet onkundig is ten opzichte der Cultures en inderdaad een opvoeder is ook van de voorlopige nog gebrekkige Ambonneesche hulpkrachten. Om zo mogelijk de tegenwoordige toestanden te verbeteren, adviseert de Inspecteur de goeroes in hun vakantietijd naar de Maleise school te Ternate te zenden, om daar het onderwijs bij te wonen. De conferentie is van oordeel, dat de grote bezwaren hieraan niet opwegen tegen de voordelen aan een dergelijk verzoek verbonden, daar ten eerste de tijd tekort is en ten andere de brs. geen waarborgen hebben, dat de goeroes van de hun gegeven gelegenheid tot bijwonen van het onderwijs zo getrouwelijk gebruik zullen maken.

Ook stelt de Inspecteur voor, zolang er nog geen speciale opleidingsschool is flinke jongens uit de inlanders een paar jaar naar de Maleise school te Ternate te zenden en daarna naar de opleidingsschool in de Minahassa. De voorzitter heeft hierover reeds gecorrespondeerd met de heer Rooker en gevraagd:

Ten eerste of de Heer Rooker genegen is jongelui van Halmahera in zijn school op te nemen ten tweede: hoeveel de kosten bedragen voor hen als internen en een opgave gevraagd voor kleding zakgeld enz.

Ten derde: hoelang de opleiding is.

Ten vierde: hoe het moet gaan in de vakantie der moerids, of deze op school kunnen blijven of bij anderen hun vakantie kunnen doorbrengen, daar een terug komen naar hier natuurlijk onmogelijk is.

Niet tegenstaande hierover met de Heer Rooker reeds is gecorrespondeerd, gevoelen de brs maar al te zeer de grote moeilijkheden hieraan verbonden. Het verblijf van een jaar te Ternate zal gepaard gaan met grote kosten niet alleen, maar ook is er volstrekte afwezigheid van enig toezicht op deze jongens en dan is het nog de vraag of de ouders genegen zijn hun jongens naar Ternate te laten gaan waarvan op het ogenblik geen sprake zal zijn. De bbrs zijn van mening dat een opleidingsschool de enige uitweg is om tot verbetering te komen. Nog heeft de Inspecteur voorgesteld de kwekelingen van de Gouvernementsscholen hier op de scholen te nemen, doch hierbij zou het geval zich kunnen voordoen dat deze kwekelingen die een speciale opleiding tot onderwijzer genieten in kennis en methode van onderwijzer uitsteken boven onze Ambonse goeroes die toch in elk geval het hoofd der school en gemeente moeten blijven. Daarbij zouden deze kwekelingen maar korte tijd hier op de scholen kunnen blijven, daar zij na een of twee jaar hun examen afleggen als Gouvernement onderwijzer.

Het doel van het onderwijs en de middelen om dat doel te bereiken ontwikkelt br. Hueting naar aanleiding van het in het vorige besproken onderwijs en het onderhoud met de inspecteur van het Inl. Onderwijs. Als bijlage 1 zal dit stuk aan het Hoofdbestuur worden opgezonden.

BESPREKING GEMEENTETUINEN

Het Hoofdbestuur blijft aandringen op het aanleggen van gemeentetuinen en de conferentie wil ook niet liever dan dat, maar in geheel andere zin, dan naar de wens van het Hoofdbestuur zoals reeds besproken is onder punt 3 (brief HB).

De Resident van Ternate heeft ter onzer kennis gebracht, dat het Gouvernement bij het nieuwe contract met de Sultan van Ternate het uitgeven van landbouw en mijnconcessies van de Sultan heeft overgenomen onder beding, dat de Sultan de helft van de cijns ontvangt.

Het verkrijgen van woeste gronden gaat gemakkelijker dan het aankopen van reeds ontgonnen terreinen, waarop reeds nederzettingen of aanplantingen bestaan. Heeft men een terrein uitgekozen, dan schat men de oppervlakte in Ha, brengt het in kaart en zendt deze bescheiden aan de Resident van Ternate met het verzoek het aangevraagde terrein aan de U.Z.V. in erfpacht te even. De pachtgelden bedragen per Ha f 1,- als minimum, maar dit minimum wordt eerst ten volle betaald in het 5e jaar na de aanvaarding. In het aanvangsjaar betaalt men niets. In het tweede jaar een vijfde tot dat men in het 5de jaar gekomen is tot het volle bedrags. Heeft men dus 25 Ha aangevraagd dan betaalt men in het 5de jaar het volle bedrag, n.l. fl. 25,-.

Is het request door de Resident ontvangen, dan wijst hij een commissie van hoofden aan, die met de besturend ambtenaar (thans controleur) het terrein in kwestie definitief vaststellen.

Verder bepalingen zijn:

1. Langs rivieren moeten stroken van enige meters blijven staan, waar het bos niet gekapt mag worden.

2. Voor een kampong, welke binnen het aangevraagde terrein valt moet driemaal de oppervlakte van de kampong worden gereserveerd.

De conferentie is van mening, dat het beter is in eens een groot stuk land een te vragen, dan voor iedere gemeente een klein stuk grond, dat met aanvragen, requesten indienen en in kaart brengen, om niet te spreken van het latere beheer van die tuinen, welke onnodige zorgen én moeite zou opleveren en enorme hoge kosten. Het doel is natuurlijk de financiële bezwaren door gemeentetuinen voor de U.Z.V. te verlichten.

Volgens de berekening van br. Hueting kan men op 25 HA, rond 15000 bomen planten.

Een stuk woeste grond te Wari, een halfuur ten noorden van Gamsoeni werd reeds uitgezocht voor het bestemde doel en de conferentie hoopt dit weldra aan te vragen.

VRAAG VAN BR VAN DER ROEST

Zijn wij gerechtigd een gedoopte, wiens handelingen haar oorsprong hebben in heidense gewoonten en als zodanig in strijd zijn met de christelijke beginselen, van de lijst der gedoopten te schrappen?

Br. van der Roest stelt deze vraag naar aanleiding van een geval, dat zich heeft voorgedaan in een zijner filiaal-gemeente n.l. van een gedoopte die een tweede vrouw genomen heeft.

Br. van der Roest wien dit feit door de grote afstand van deze gemeente eerst laat ter oren kwam, heeft getracht deze zaak te verhinderen, doch dit is hem niet gelukt. Denkende dat deze man voor een hoge boete zou bezwijken en zijn tweede vrouw weg zou sturen,

beproofde hij dit, doch het gelukte evenmin. Wat moet men doen? Plaatselijk bestuur is daar niet om zulke dingen te verhinderen. De Doop kan niet ongedaan gemaakt worden, dus de zendeling heeft het recht niet hem van de lijst der gedoopten te schrappen. Doet hij dit toch,

dan verliest men niet alleen de persoon in kwestie maar er bestaat veel kans dat een halve kampong met hem meegaat daar bijna elke kampong een grote familie is.

Br. Fortgens hoewel gevoelende de grote moeilijkheid van dit geval, meent toch dat men dit bijzondere feit moet generaliseren daar het nu vrijwel zeker is, dat het niet bij dit ene geval zal blijven. Onze gemeenten zijn in de tijd van wording met andere woorden in de tijd van voorbeelden te stellen. De inlander ziet er niet tegenop een hoge boete te betalen, wanneer hij daarmee zijn oogmerk kan bereiken en vooral omdat het betalen van boete voor hem is de beslissing van alle mogelijke perikara's heeft het de schijn, alsof een ieder zijn handelingen welke haar oorsprong heeft in heidense gewoonten, kunnen afkopen door het betalen van boete. Weliswaar kan de doop niet ongedaan gemaakt worden, maar br. Fortgens gelooft dat men er voor wijken zal zo men hem de doopbrief afneemt, welke voor de gedoopte het criterium is tussen Christen of Heiden. De overige brs. zijn van mening en geloven dat wij machteloos zijn tegenover dergelijke gevallen, waar wij niet kunnen rekenen op de hulp van enig bestuur.

VRAAG BR FORTGENS: MAS KAWIN

Br. Fortgens wenst de vraag besproken te zien "Is het wenselijk de bruidschat af te schaffen?" Br. Fortgens overtuigd van het grote gewicht van deze vraag en hij nog maar kort in Sidangoli werkzaam is, neemt hij toch de vrijheid om deze vraag te stellen, gedrongen door de moeilijkheid van verschillende gevallen, die zich over deze kwestie voordeden. Het is zeker niet voor de eerste maal, dat deze kwestie besproken wordt, daar sedert jaren de Regering gezocht heeft naar een middel om hierin tot meer klaarheid te geraken. Br. Fortgens is overtuigd dat de bruidschat een bron is van grote ellende voor de bevolking. De Tabaroe van Sidangoli zijn arm, trouwt een hunner een Galelarese vrouw, dan is het hem volstrekt onmogelijk uit eigen middelen de Gal. Bruidschat, welke de hoogste is van alle districten, te betalen.

Dit kan hem evenwel niet verhinderen zijn huwelijksplan op te geven en hij gaat dus lenen bij zijn familie en bij afwezigheid van dezen, bij alle mogelijke kennissen. Krijgt hij op deze wijze de bruidschat bij elkaar dan is hij zijn levenslang schuldenaar daar hij nooit in de omstandigheid verkeert zijn schuld af te lossen. Hieruit volgt, dat hij steeds diensten moet presteren aan zijn schoonvader, terwijl na zijn dood, de vrouw eigendom van de familie is die de bruidschat betaald heeft. Heeft deze vrouw kinderen, dan zijn ook deze het eigendom van de familie. Dit zijn ongetwijfeld wanverhoudingen want de bruidschat is zodoende niet een huwelijksgeschenk maar niets anders dan een koopprijs. Er zijn talloze voorbeelden: we noemen huiselijke twist, onvermogen tot betalen van jarenlange durende schuld, welke bewijzen, dat het wenselijk is de bruidschat af te schaffen. In Palembang en de Lampongse districten heeft de Indische Regering om dezelfde reden de bruidschat afgeschaft. Niet dat daardoor de moeilijkheden uit de weg geruimd zijn, want ook daar, waar deze afgeschaft is wordt de bruidschat nog betaald. Een voordeel is echter, dat processen dienaangaande niet meer gebracht kunnen worden voor de rechter. Doch zelfs in christenlanden bestaat de bruidschat nog in het geheim.

Op de conferentie in 1901 bij de vaststelling van de adat is de bruidschat reeds verlaagd en de prijs bepaald door de kamponghoofden van de verschillende districten. De andere broeders zijn ook van oordeel, dat het zeer wenselijk is de bruidschat af te schaffen, doch betwijfelen de mogelijkheden dit werkelijk tot stand te brengen. Zij menen dat de bevolking er zich tegen zal kanten daar alsdan de mogelijkheid wordt afgesneden voor elke jongeling een vrouw te krijgen. Geen vader geeft zijn dochter ten huwelijk zonder bruidschat. Zolang dus de bevolking niet rijp is voor het sluiten van een verbintenis uit liefde, zijn wij niet gerechtigd haar de bruidschat te ontnemen, waardoor zonder twijfel, grote moeilijkheden zouden ontstaan. Is het Evangelie meer doorgewerkt dan zullen ook ten opzichte van het huwelijk de

eisen materieel worden. Tot die tijd zullen wij geduld moeten hebben en ons er voor wachten in te grijpen in een eeuwenoud gebruik, wat voor de uitbreiding van het Christendom niet anders dan schadelijk zou kunnen zijn. De mogelijkheid bestaat, dat onder de christenen die afschaffing tot stand zou kunnen brengen, doch de Heidense families zouden nooit hun dochters zonder bruidschat ten huwelijk geven. De zendeling kan evenwel waken voor de zich voordoende moeilijkheden door te zorgen, dat ieder, die een huwelijk aangaat, eerst zorgt de bruidschat gereed te hebben en die te betalen in zijn tegenwoordigheid. Hierdoor worden zeker veel moeilijkheden voorkomen welke noodzakelijk uit het lenen van andere voortvloeien. Hieruit volgt dus dat het zonder twijfel wel wenselijk, maar niet mogelijk is de bruidschat af te schaffen.

DE AMBACHTSCHOOL

Op de conferentie van nov.1901 werd reeds lang en breedvoerig besproken over de oprichting van een ambachtschool, welke bespreking br. Van Baarda aanleiding gaf in een bijlage aan het Hoofdbestuur zijn gedachten hierover uiteen te zetten, echter in een zin zoals volstrekt niet in de bedoeling van het H.B. lag. In genoemde bijlage is de wenselijkheid genoemd betreffende het oprichten van een opleidingsschool (lees ambachtschool) waarop echter in het antwoord van het H.B. totaal gezweven wordt. Br. Fortgens zou gaarne de vraag besproken zien: "of het mogelijk in te Sidangoli een ambachtschool op te richten". De maatschappelijke positie onzer bevolking moet verbeterd worden. De jongens die van school komen moeten een handwerk leren. Br. Fortgens zou de proef voorlopig met een zogenaamde timmerwinkel willen nemen, welke onder leiding staat van een Chinese baas. Sidangoli is te verkiezen boven andere plaatsen om de grotere nabijheid van Ternate, waar de vervaardigde artikelen zouden verkocht kunnen worden. De kosten zullen voor zo'n timmerwerkplaats niet zo hoog zijn, terwijl wanneer deze proef slaagt er ook een ambachtschool kan komen. Voor deze ambachtschool zouden pogingen aangewend kunnen worden subsidie te verkrijgen van het Gouvernement, zoals reeds ten deel viel aan de ambachtschool van zendeling A. Kruit te Modjowarno, van zendeling de Munnik te Kediri, van zendeling Lauwerier te Swaroe en de vroegere school van zendeling Kreemer Kandal Paja.

De andere broeders verenigen zich met het voorstel van br. Fortgens om een aanvang te nemen met genoemde proefneming. Redenen waarom de conferentie het H.B. beleefd verzoekt zijn gedachten hierover te laten gaan en aan de conferentie duidelijk te make. In bijlage II komt de conferentie hierop nader terug.

BENOEMING SECRETARIS

Tot secretaris voor de volgende vergadering wordt benoemd br. Schut.

De conferentie besluit het volgende onder de aandacht van het H.B. te brengen:

De conferentie wendt zich tot het H.B, met de vraag haar mede te delen, welke de verplichtingen zijn van de agent Der Utrechtse Zendings Vereniging te Ternate. Zij vraagt dit, omdat de zendingen genoodzaakt zijn zich uit de hoofdstad Ternate te voorzien van huiselijke benodigdheden en het verkrijgen daarvan de hulp nodig heeft van een vertrouwd tussenpersoon.

De tegenwoordige functionaris heeft altijd de broeders naar vermogen bijgestaan, maar gaarne zouden wij vernemen of deze diensten als een persoonlijke gunst van de agent, dan wel als tot zijn werk behorende moet worden aangemerkt. Zij merkt met bescheidenheid op, dat naar haar mening de instructie van de agent deze er toe moet verplichten de brs. in deze ook ter wille te zijn, aangezien het traktement voor de betrekking volstrekt niet in overeenstemming is met de gepresteerde diensten.

Br. Van der Roest deelt de conferentie mede, dat hij ingevolge zijn schrijven (verlofaanvraag) een zeer gunstig antwoord van het Hoofdbestuur ontvangen heeft, waarin het bestuur hem in de vriendelijkste bewoordingen verlof verleent en zijn wensen vervult ook ten opzichte van zijn verzoek om een plaatsvervanger. Hij betuigt daarvoor zijn hartelijke dank, en ook de conferentie waardeert zeer de pogingen door het hoofdbestuur aangewend ten opzichte van het werk in Kau. Evenwel, met bescheidenheid zij opgemerkt, dat, waar het bestuur de jonge broeder Ellen zal aanwijzen om te Kau als plaatsvervanger op te treden, zulks de conferentie zeer bevreemdt, daar het bestuur zelf erkent dat br. Ellen geen persoonlijkheid is, die zelfstandig kan werken. Het is gekweekt. Het bevreemdt de conferentie zeer, dat, waar Br. Metz nog in Holland verkeert en zijn ervaringen heeft medegedeeld en reeds vroeger in zijn berichten schreef over de toestanden in Nieuw Guinea, gevoegd bij de ruim 5 jarige ervaring van br. v.d. Roest, het Hoofdbestuur ook bekend, het H.B. niet heeft kunnen besluiten br. Metz naar Halmahera af te vaardigen. Naar onze mening wordt de draagkracht onzer vereniging niet groter, getuige de weinige inkomsten, zodat de conferentie zeer duidelijk is geworden de krachten te concentreren daar, waar zij geëist wordt. Daarom neemt de conferentie de vrijheid er ten sterkste op aan te dringen dat br. Metz onverwijld als plaatsvervanger van br. Van der Roest zal worden uitgezonden, aangezien het haar onverantwoordelijk voorkomt een werkkring als te Kau (waarin nog kort geleden allerlei onlusten zijn voorgevallen en welke dus nodig heeft de tegenwoordigheid van een ervaren man) toe te vertrouwen aan iemand, wiens bekwaamheid volgens H.B. eigen mening minstens zeer te betwijfelen zijn. Het gaat toch niet aan een bloeiende werkkring op te offeren aan een wens van hen, die de arbeid op Nieuw Guinea willen voortzetten. Niettegenstaande in de zegen op de arbeid te Halmahera de duidelijkste aanwijzingen zijn dat 's Heren weg daarheen leidt.

VERZOEK VAN EEN GOEROE VAN BR. VAN DER ROEST. OPENBAAR EXAMEN VAN DE SCHOOLKINDEREN

De Goeroe van Djati heeft de opmerking gemaakt dat er bij de ouders der schoolkinderen al heel weinig inzicht is ten aanzien van de vorderingen van de leerlingen. Het enige waarop zij volgens de aandacht vestigen is het zingen der kinderen, maar over het algemeen zendt men wel de kinderen naar school, doch men voelt niet veel voor hetgeen de kinderen leren. Alleen handelaren, voor wie het leren hunner kinderen later voordeel kan opleveren, zijn de vorderingen hunner kinderen minder onverschillig. Genoemde goeroe zou gaarne de vraag op deze conferentie besproken zien: of het mogelijk is de leerlingen te onderwerpen aan een openbaar examen, om daardoor zo mogelijk de eerezucht der ouders op te wekken. Br. Hueting vreest ervoor dat degenen, die bij zo'n examen achter staan, beschaamd zullen staan, wat voor een inlander zoveel betekent als niet meer naar de school te willen komen. Niettegenstaande, geloven de brs. dat het wel te beproeven is en zullen dan de goeroe van Djati opdragen hiermede eens een proef te nemen om zelf de resultaten hiervan aan de volgende conferentie mede te delen.

VRAGEN EN OPMERKINGEN

Enige vragen en opmerkingen der conferentie naar aanleiding van een en ander wenst de conferentie in Bijlage II onder de aandacht te brengen van het Hoofdbestuur.

SLUITING VAN DE VERGADERING

Na voorlezing en goedkeuring van het protocol werd de Conferentie met dankzegging gesloten door br. Fortgens.

Namens de Conferentie

A. Hueting, voorzitter
J. Fortgens, secretaris